

TEMA 10: Livet og døden

Spør i dag: Livet og døden

I dag søger mange mennesker til kirken ved livets begyndelse og slutning, også selvom de ikke i øvrigt har et tæt forhold til kristendommen. Derfor er det især ved dåb og begravelse, at mange mennesker møder lutherdommens forståelse af liv og død. De samme ord om Guds barmhjertighed og menneskets genfødsel til et levende håb lyder begge steder.

Mens nutidens forhold til døden er præget af distance og fortrængning, var døden på Luthers tid et anderledes synligt livsvilkår med alvorlig religiøs betydning. På den baggrund er det slående, i hvor høj grad reformationen retter fokus mod det daglige liv og de ”timelige” glæder, der hører til livet på jorden.

Luther og de reformatoriske idéer: Livet og døden

Luther mente, at retfærdiggørelse ”ved tro alene” udelukkede, at gerninger kunne betyde noget for frelsen. Det gjorde mennesker frie til at leve et almindeligt liv – med ægteskab, seksualitet, familie, arbejde, venskab osv. For Luther skulle den kristne leve i ”kald og stand”, dvs. at han eller hun skulle påtage sig de opgaver, som vedkommendes situation krævede.

Luther var selv kendt for at være en levemand, der ikke afholdt sig fra fornøjelser. I hans øjne var der ingen kristelig grund til at leve afsondret fra verden. Tværtimod gjaldt det om at få så meget som muligt ud af livet sammen med andre mennesker, først og fremmest for deres skyld – og derigennem også til glæde for én selv. I det hele taget var glæde Luthers middel til at holde det onde på afstand.

Reformationen ændrede på flere måder synet på døden. Middelalderkirkens forestillinger om skærsilden som et sted, hvor de døde skulle opholde sig frem mod Dommedag, blev nu afvist, fordi de ikke var begrundet i Bibelen.

Luther forstod døden på to måder: På den ene side som fysisk død. Den fysiske død blev ved med at anfægte Luther livet igennem. Derfor var det vigtigt at forkynde Guds løfte om opstandelse og evigt liv. For den, der troede på Guds nåde og tilgivelse, var der ingen straf efter døden. Derfor gjaldt det om at holde fast i troen.

På den anden side forstod Luther også døden og kampen *mod* døden som noget, der måtte foregå hver eneste dag. Det syndige i mennesket måtte dø hver dag. Den død var allerede begyndt i dåben og sluttede først ved den fysiske død. Hver gang menneskets synd og egoisme blev besejret af Guds nåde, betød det, at synderen i mennesket døde mere og mere. Samtidig var denne død også begyndelsen på et nyt liv for mennesket: I troen på Kristus havde man allerede del i det evige liv. Luthers forståelse af det kristne menneske er således altid dobbelt. Over for Gud er det både synder og retfærdigt. Livet er både død og opstandelse.

Reformationens historie og det danske samfund: Livet og døden

Både før og efter reformationen levede mennesker med en klar viden om, at de skulle dø. De gjorde sig andre tanker om døden, end man gør i dag. Døden stod ikke som en definitiv afslutning på livet, og derfor handlede det ikke om, at man måtte "leve her og nu", som mange siger i dag. Livet fortsatte efter døden, og på den endelige dommens dag ville man blive stillet til regnskab for sit liv inden døden. Symboler, der skulle minde mennesker om deres dødelighed ("memento mori"), fx knogler og timeglas, var almindelige både i kirker og andre steder.

Da det var normalt, at mennesker døde i en tidlig alder, og mange børn døde som helt små, oplevede mange døden helt tæt på. I kirken var døden også nærværende gennem gravsten og epitafier over døde mennesker fra sognet. I den katolske tid fandtes skærsilden som en renselsesild for al synd man havde begået, og efterkommere kunne deltage i sjælemesser for at forkorte tiden i skærsilden. For det lutherske menneske gjaldt det først og fremmest om at holde fast i troen og bede til Gud. Men forestillinger om, at Gud ikke blot kunne straffe i dette liv, men også ville lade syndige gerninger få betydning på dommens dag, var fortsat udbredte. Angsten for døden og dommedag var derfor stor. Inden døden kunne man med en præsts hjælp angre sine synder og få syndsforladelse, men derefter måtte man stole på Gud og hans tilgivelse.

Det var vigtigt at have en feltpræst med i krig. Han skulle give de døende soldater syndernes forladelse, når de lå sårede på slagmarken. Selvmord var en utilgivelig synd. Der er derfor eksempler på, at mennesker udførte alvorlig kriminalitet, som fx barnemord, for at blive dømt til døden og få syndernes forladelse, inden dødsstraffen blev eksekveret.

Livet på jorden begyndte med en fødsel, og i den lutherske verden var det afgørende straks at få det nyfødte barn ind i kirkens sikre fællesskab ved en dåb. Ved dåbsritualet forsagede man Djævelen og overgav barnet til Gud. Forestillingen var, at det udøbte barn hørte Djævelen til. Var der risiko for, at en nyfødt skulle dø, måtte andre end præsten udføre en nøddåb, hvis det var nødvendigt.

I løbet af 1900-tallet er angsten for djævel og dommedag stort set forsvundet. Der har desuden været tale om en markant videnskabeliggørelse af livets begyndelse og slutning. Det har skabt nye muligheder for menneskelig indgriben: Lige fra stadig flere metoder til at kontrollere undfangelse

af nyt liv til livsforlængende behandlinger og aktiv dødshjælp. Samtidig finder mange fortsat grund til at lade livet begynde med dåb og afslutte med begravelse fra en kirke, også selvom de i øvrigt ikke er aktive i kirken. De senere år har debatten om, hvornår livet begynder, fået præster til at overveje bl.a. ritualer omkring begravelse af dødfødte børn.

Reformationens billeder: Livet og døden

Lucas Cranach den Ældre og værksted. Schneeberg-altertavlen, indviet 1539. Fløjaltertavle (12 fløje) i Skt. Wolfgang-kirken i Schneeberg, Tyskland. Altertavlens bagside: Dommedag.

Man har formentlig altid fremstillet billeder af det hinsides. Det vil sige vist i billeder, hvad man mente ville ske, når dommedag indtraf efter tidens ophør, og vist hvordan tilværelsen i Himlen eller Helvede ville se ud efter den yderste dom. I hvert fald eksisterer der utallige billeder med dette motiv fra den tidlige middelalder til i dag.

Forestillingen om dommedag og dens konsekvenser har imidlertid ændret sig i tidens løb og har dermed også ændret dommedagsmotiverne. Luthers nye tanker om, hvordan liv, død, dom og straf hang sammen, ændrede derfor også dommedagsmotiverne

I den gamle kirke viste dommedagsfremstillinger altid Kristus, der sad på regnbuen og dømte de opstandne mennesker. Maria og Johannes stod ved Kristi side og forsøgte at påvirke dommene til det enkelte menneskes fordel. Nogle blev frelst og kom i Himlen med det samme, mens andre blev dømt for deres forskellige synder og kom i skærsilden. Her blev de rensed med ofte grusom straf. Disse syndere deltes så igen: dem, der kunne renses kom i Himlen og dem, der ikke kunne, måtte til Helvede i al evighed. Deres pinsler her udspændtes så i forskellig grad og med forskellig ildhu i billederne til skræk og advarsel for alle.

Luther havde imidlertid afskaffet helgenernes virke som formidlere mellem mennesket og Gud – og dermed også Marias og Johannes roller som menneskets forbedere på dommedag. Og han havde afskaffet skærsilden, fordi der ingen steder i Bibelen nævnes et sådant sted.

Forestillingen om dommedag og Helvede eksisterede dog stadig. Men måden at undgå Helvede på, var blevet en anden. Luther mente, at det syndige menneske blev frelst af Guds nåde, hvis man oprigtigt troede på den. Derfor blev troen (det vil sige den tro, Luther stod for) altafgørende. Man skulle i troen se på Kristus og angre sine synder, tage imod Guds tilgivelse og derpå kæmpe mod synden i sig selv.

Reformationen 1517-2017 – Hovedtemaer” er blevet til på foranledning af Præsidiets for reformationsjubilæet i Danmark. Hovedformålet er at give et første overblik over reformationen og dens betydning for derved at vække interesse for emnet og tjene til videre inspiration for enkeltpersoner og organisationer.

Til hvert af de udvalgte illustrerede temaer findes – en kort tekst om reformationens spor i dag – en introduktion til Luthers tanker og de reformatoriske idéer – et rids af reformationens historie og videre betydning for det danske samfund. For flere temaer er derudover udvalgt et billede, der viser reformationens spor i den visuelle kultur.

Teksterne er skrevet af en forfattergruppe, sammensat af forskere fra forskellige fag og forskningsinstitutioner: Lektor, ph.d. Bo Kristian Holm, Afdeling for Teologi, Aarhus Universitet, og prof. mso. Anna Vind, Det teologiske Fakultet, Københavns Universitet, har skrevet teksterne om Luther og reformationens ideer.

Lektor, dr. phil. Charlotte Appel, Institut for Kultur og Identitet, Roskilde Universitet, og prof., fil.dr. Hanne Sanders, Historiska Institutionen, Lunds Universitet, har skrevet om reformationens historie og det danske samfund.

Museumsinspektør, seniorforsker Hanne Kolind Poulsen, Statens Museum for Kunst, har skrevet teksterne om reformationens billeder. Hun er også hovedforfatter til temaet ”Billeder og kunst”. Lektor, ph.d. Sven Rune Havsteen, Det teologiske Fakultet, Københavns Universitet, er medforfatter til temaet ”Sang og musik”.

Nationalmuseet har taget sig af sprogbearbejdning, billedsøgning og opsætning.

Charlotte Appel og Bo Kristian Holm har stået for redaktionen.